

Самур

№ 5 (121) 2001-йисан 19-апрель

1992-йисан январдилаь акъатзава

Мас 1000 манат

ЧИР- ТЕЧИР КЪИЛИЗ АКЪАТНА

● АЗЕРБАЙЖАНДИН аялринни жегьилрин илимрин ва техникадин рекъай сад лагъай фестиваль агалкъунралди къилиз акъатна. Фестивалда 3 агъзур гададини руша иштиракна. Абурукай 170 аялди ва жегьилди чпин алакьунар эхирда къван къалурна. Самолетрин, ракетайрин, гилийрин, автомобилрин моделар туькьурунин рекъай агалкъунар къазанмишайбуруз къиметлу пишкешар ва дипломар гана. Сифтегъан пуд чка къур гъалибрин арада Кцларин ва Къубадин жегьил моделитарни ава.

ГЪУЛГЪУЛА ЖЕДА

● ЛОНДОНДА майдин суварар мадни къалар аваз къиле фида. Капитализм таклан агъалийри капиталистрихъ зарар хуклурун патал гъулгъуладиз гъазурвилер аквазва. И гъулгъулада виш агъзурралди инсанри иштиракда. Гъукуматди абурун аксина женг члугун патал дуньядин вири улквейрай 6 агъзур пешекар яракьлу киватлун къетнава.

ХЪЕЛИЗ ТАДАЧ

● ЯПОНИЯДИН къил акъуддай ксариди цийи робот арадиз гъанва. Ада хизанда арадал къевезвай къалар арадай акъудиз куьмек гуда. Роботди сенсорин куьмекдалди наразивилерин 650 жуьре ашкара ийида, 3 агъзур къван хуш гафарин куьмекдалди кклиз ва я къал акъудиз кланзавайбурун риклиз рехъ жагъурда.

МАДНИ СА АЛАМАТ

● ИЗРАИЛДИ сифте яз инсанар жалагъ ийидай лаборатория туькьурнава. Ина италияви Северино Антинориди регьбервал гузвай алмрин группадиди цийи экспериментар къиле тухуда. Америкави алм Панайотис Завоса лугъузвайвал, алай аямда чи планетада чинеба жалагъ авунвай са шумуд кас яшамаш жезва, амма дуньядиз абурукай хабар авач.

ЦИЙИКИА КУДЗАВА

● ИРАНДА тахсирлу ксар куддай цийи метод кардик кутунва. Кудзавадан туьдуниз еб веьена, ам подъемный крандин куьмекдалди цавуз хкажзава. Сифте яз наркотикадин алишверишдал машгъл са шумуд кас ик кудна. Гележегда мадни ихтин 800 кас кудда ва абурун квалер чиливди сад ийида. Гъукуматди хиве къазвайвал, алай вахтунда Иранда наркотикадикай менфят къачузвай ксарин сан 2 миллиондив агакънава.

ЧАРА АВУНВА

● ЯПОНИЯДА метродикай менфят къачузвайбурун арада къилиз сер янавайбурун сан югъ-йикъандивай гзаф жезва. Абуру вагонра дишегълийрал гъужумзава. Гъавилий гъукуматди метрода итимрин ва дишегълийрин вагонра чара авунва.

ДАГЪУСТАДИН ЦИЙИВИЛЕР

МАГЪАЧКЪАЛА КИУБАН ЖЕЗВА

Дагъустандин къилин шегьер эхиримжи йисара гзаф дегиш хъанва, ам къвердивай мадни клубан жезва. Магъачкъаладин мэр Саид Амиров Урусатдин субъектринни меркезрин члехибурун арада конкурс къиле ту-

хузвай "Литературная Россия" газетдин нубатдин конкурсдин гъалиб хъана ва адаз "2000-йисуз Россиядин лап хъсан мэр" диплом гана. Гъакъкъатдани ада регьбервал гузвай Магъачкъала шегьер вилик физ, абад жезва.

Эхиримжи пуд йисан къене шегьердин 3700 яшайишдин квалер ремонтдин кваларар къиле тухванва. 42 куьче, цин гъамбархана цийикла туькьур хъувунва, канализациядин 44 километр сетар, 31 километр гужлу токдин, 350 километр зайиф токдин линияр кардик кутунва. Идалай гъейри 7 агъзур къелем цанва, цуькверин 280 лак туькьурнава, 20 агъзур квадратный метрда члур цанва. 200-далай гзаф куьгъне дараматар чуькьурна, азим цийибур эцигнава. Мектебдиз фидай яш тахъанвай аялрин 66 идара, 53 мектеб кардик кутунва. Урусатда сад лагъайди яз Магъачкъалада геронтологиядин меркез ахъайнава.

Эхиримжи йисара шегьерда квачин къапар цвадай, спирт гъасилдай, хъицикъар гъялдай, пластикадикай квалер эцигдай материалар гъазурдай, памбагдин шейер, тенбекдин магъсулар акъуддай, шампански, минеральный ятар хкуддай ва маса карханаяр ахъа хъанва. Санлай 10 агъзур къван бейкар кваллахдалди таъминарна. 2000-йисуз шегьердин дуьллух 1 миллиардди 79 миллионни 500 агъзур манатдив агакънава. Алай вахтунда меркезда республикадин агъалийрин 4 паюникай са пай яшамаш жезва.

ХУЬРУЬН МАЙИШАТ ПАТАЛ

Дагъларин улкведедин хуьруьн майишат къвердивай вилик физва. Алай вахтунда республикадин хуссиятин вири жуьрейрин майишатра 646 агъзур къарамал, 2 миллионни 259 агъзур лапаг ава. Алатай йисан гъа и девирдив геькигайла им, талукъ тирвал, 36 ва 148 агъзурдан гзаф я. Як патал гъайванар ва къушар маса гунир къадарар 19 районда, нек гъасилун 14 районда, сар гъасилун 21 районда артух хъанва.

И мукъвара Нидерландди Дагъустандиз алай аямдин агропромышленный технологияр теклифна. Абуру Магъачкъалада малдарвилин ва къушчилвилин игътияжар патал комбикормар гъазурдай завод эцигун къарардиз къачунва.

ТАБАСАРАНРИН ТЕАТР КАРДИК КУТАДА

Дагъустандин гъукуматди "Дербент шегьерда табасаранрин гъукуматдин драм-театр тешкилуни гъакъиндай" къарар къабулнава. Гъукуматди къарардал асаслу яз талукъ министерствойриз театр хуьн патал такъатар ахъаюн, театрдин коллектив тешкилуни жигъетдай серенжемар къабулун тапшурмишнава. Дербент шегьердин администрацияди цийи идаради пайгардаказ кваллахун патал лазим тир вири шартлар таъминарна.

КАДЕТРИН КОРПУС АХЪАЙНА

Дербентда шегьердин администрацияди чара авур дарамат лазим тир къайдадиз гъайидалай ва келдайбур конкурсдин бинедаллаз хъягъайдалай гуьгъуьниз кадетрин корпус ахъайна. Лезги халкъдин къегъал хва Гъажимет Сафаралиеван алахъунар себегъ яз Дербентдин кадетрин корпус аваданламишун ва келунрин тадаракар маса къачун патал 5 миллион манат пулни чара авунва.

ИНТЕРНЕТДА ГЪАТНАВА

Къепирви Гъажимегъамедан хва Жабраиллов Жабраил пешекар боксер, къведра Урусатдин чемпион, дуньядин турнирра гъалиб хъайиди фадлай малум я. Къегъал лезгидиз Чулав ва Лацу чулар гана.

И йикъара Жабраила Москвада пешекар боксерин рингда пуд лагъай гъилера вичин чемпионвилин твар тештикарна. Гъа ик, Жабраил дуньядин лап къуватлу 30 пешекар боксердикай сад яз, Интернетда гъатнава. Са шумуд югъ идалай вилик Жабраил Гъажимегъамедан хва Европада Ин-терконтинентальный чемпионвилин вини дережадин твар къачун патал акъажунрин майдандиз экъечнава.

МАЗАНРИН МЯРЕКАТ

Къадим Дербентда "Нарын-Къала" твар алаз мазанрин (ашукьрин) манидин фестиваль къиле фена. Ам тешкилуни къил кутурди лезгийрин медениятин меркез "Шарвили" я. Меркездин члехиди Алибег Кичибегов я.

АЯЛРИН ФЕСТИВАЛЬ

Белиждин поселокидин аялрин яратмишунин квалер "Дагъустан - зи къул" твар алаз милли фестиваль къиле фена. Аялри манияр лугъуналди, къуьлер авуналди, милли пекейкай, адетрикай, ацукьун-къарагъунрикай суьгъбетар авуналди, чпиз лезги, табасаран, азербайжан халкъарин фольклордикай, медениятдикай хабар авайди успатна. Белиждин гимназиядин ва 2-нумрадин мектебдин аялри "Пешепай", "Алапехъ" адетар рикел хкана. Лукларин хуьруьн мектебдин аялри лезги халкъдин къуьлер къалурна. Аялри азербайжан ва табасаран халкъарин маниярни тамамарна.

ЖУРНАЛИСТИКАДИН ЖЕНГЧИДИЗ ТІВАР

Лезги журналистикадин женгчийрикай тир тележурналист, гъукуматдин телевидениедин ва радиодин гунугрин "Дагъустан" компаниядин члехидан заместитель Ильман Алипулатоваз и йикъара РФ-дин президент В.Путинан указдалди "Россиядин Федерациядин культурадин лайихлу кваллахдар" лагъай гъуьрметдин твар гана. Ам ихтин тварциз вини дережадин пешекарвилай ва Дагъустан Республикада къиле фейи вакъияяр авайвал къалурунай лайихлу хъана.

"ЛЕЗГИ ГАЗЕТ" ВИЛИК КВА

Жуван дидед члалалди акъатзавай республикадин "Лезги газет" къинин карда йисандавай-йисуз хъсан агалкъунар арадал къевезва. Амай вири халкъарин республикадин газетри геькигайла, "Лезги газет" гъар агъзур касдин къилиз гзаф къенва. Алай вахтунда адан тираж 13800-дав агакънава. Тираждин къадардал гъалтайлани амай члалалалди акъатзавай газетрин арада аварин "Гъакъкъат" газетдилай гуьгъуьниз "Лезги газет" къвед лагъай чкадал ала.

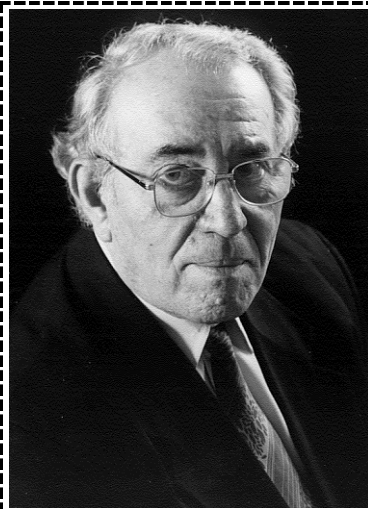

Фестивалда Къиблепатан Дагъустандин саки вири районрай, Ахъегъай, Докъузпарадай, Мегъарамдхуьррай, Къасумхуьррай, Къурагъай, Дербент райондай ва шегьердай, гъакъни Азербайжандин са шумуд райондай республикада кардик квай ашукьрин искусство чирзавай махсус пуд жуьредин мектебдин - Ширвандин, Борчалыдин ва Товуздин векилвалзавай

рикай ашукъ Адалата, ашукъ Валега, Телли ханум Борчалыди тамашачияр гъейранарна.

Фестивалди мад гъилера къалурна хъи, искусстводиз сергъатар авайди туш. Им халисан шадвилин мярекат тир. Азербайжан ва лезги халкъарин арада дуьствилини стхавилин алакъяр мадни мягъкемардай дуьствилин мярекат тир.

СЛОВО О КОСМОНАВТИКЕ

Икрам Новрузбеков родом из села Имамкулиент Кусарского района, известный ученый, доктор физико-математических наук, профессор кафедры высшей математики Азербайджанского Технического университета, академик Нью-Йоркской Академии наук, более 10 лет сотрудничал с Конструкторским Бюро С.П.Королева, выполнял совместно со своим учеником, ныне доктором физико-математических наук, профессором, сотрудником Института Кибернетики АН Азербайджанской Республики Кямилем Айдазаде, тоже родом из Кусаров, определенные научно-исследовательские, предпроектные работы. Эти работы были связаны с математическим моделированием процесса тепло-массо-обмена, происходящих в отсеках космонавтов космических кораблей и по созданию автоматизированной системы управления этими процессами. Другие работы были связаны с синтезом стыковочного узла "Союз-Аполлон" с целью улучшения его функциональных возможностей и по разработке программного обеспечения в области оптимизации и оптимального управления. И.Новрузбеков работает над книгой об истории космонавтики. Внизу публикуем отрывки из нее.

В 1957 году был запущен первый в мире искусственный спутник Земли, а 12 апреля 1961 года совершил свой исторический полет на корабле "Восток" Ю.А.Гагарин. Этим человеческий разум доказал свою способность вывести людской род из земной колыбели на такой простор, где не будет границ его замыслам и делам.

Следует отметить, что С.П.Королеву принадлежало решающее слово в выборе первого космонавта. В свою очередь, перед многими стартами неизменным помощником С.П.Королева становился Юрий Гагарин. Ему официально поручались самые ответственные дела, как скажем беседа по радиации с космонавтом, лежащим уже в корабле в своем кресле.

О самообладании С.П.Королева на космодроме ходили ле-

генды, но сам он, по видимому отдавал здесь пальму первенства Юрию Алексеевичу. Действительно, ни один "боб" не заставил Гагарина изменить своему спокойствию, а с Королевым это дважды случалось, например когда, разволновавшись, он почему-то закурив прямо на стартовой площадке около ракеты, уже заправленной горючим и жидким кислородом.

Все, кто были с ним на площадке рядом, остолбенели. Начальник пожарной охраны, подкочив в отчаянии вскрикнул: "Товарищ главный конструктор, я вынужден Вас отвести в комендатуру..."

Сейчас наступил этап интенсивного Международного Сотрудничества в области освоения космоса и плодом этого является

функционирующая в данный момент Международная Космическая станция, созданная в основном усилиями США и Российской Федерации. Кстати, командиром экипажа является Российский космонавт. В скором времени в освоении космоса сделает крупный шаг и Китайская Народная Республика.

Соединенные Штаты, где всегда умели считать деньги, добились очень соблазнительных соотношений между расходами на космонавтику и полученными в конечном счете доходами: каждый затраченный на нее доллар приносит 15 долларов прибыли. Доходы от использования в американской промышленности новых материалов и технологий, созданных в ходе работ по программе "Аполлон", в 12 раз превысили вложенные в нее средства.

КОСМИЧЕСКИЕ ДОЛГОЖИТЕЛИ

Александр Александров - 160 суток.
Валерий Рюмин - 175 суток.
Леонид Кизим, Владимир Соловьев, Олег Атыков - 237 суток.
Юрий Романенко - 326 суток.

ПЕРВЫЕ ЛЮДИ НА ЛУНЕ

Первый в истории Лунный старт, первый выстрел в район Луны (аппарат "Луна - 1") был сделан с Байконура 2 января 1959 года. В сентябре 1959 года, первое касание луны - жесткая посадка ("Луна - 2"). Всего к Луне из бывшего СССР ушло 24 станции "Луна" разных поколений и несколько зондов. На счету у лунной космонавтики (СССР) немало достижений:

- первый выстрел первое падение в Луну;
- первый облет и первые снимки обратной стороны Луны;
- первая мягкая посадка на Луну;
- первые крупные фотографии лунного пейзажа;
- первый лунный спутник;
- первый луноход;
- первый беспилотный облет Луны с возвращением;
- первая посадка возвращаемого аппарата и доставка лунного грунта.

НЕКОТОРЫЕ ДАННЫЕ ПО ПРОЕКТУ "АПОЛЛОН"

Ассигнования - 25 миллиардов долларов.

Над проектом работали 15 лет 250 тысяч человек.

Принимало участие более 2000 больших и малых предприятий США.

В процессе выполнения этой работы были решены многочисленные технические, организационные, административные, психологические, научные, политические и другие проблемы.

Каждая секунда пребывания на Луне экипажа "Аполлон - 12" стоила 30 тысяч долларов.

Каждый кг лунного грунта, доставленного на Землю, стоил 1 миллиард долларов.

Гигантская ракета "Сатурн - 5" выводившая на околоземную Орбиту экипаж для полета к Луне, т. е. корабль "Аполлон", имела высоту 100 м.

Масса выводимого на Орбиту полезного груза - около 100 т.

Сейчас в мозговых центрах космонавтики уже не мечтают, а говорят о подступах, об эскизных проработках грандиозных проектов, которые благодаря международному сложению сил представляются как вполне реальные, посильные человеческой технике уже в недалеком будущем. Это создание опытной космической солнечной электростанции, снабжающей энергией Землю, это глобальная воздушно-космическая транспортная система. Планируется строительство исследовательской базы на Луне, рассылка экспедиций на Марс...

ЛЕЗГИНСКАЯ ДИАСПОРА В ТУРЦИИ

Летом 1989 года, когда я возглавлял лезгинский культурный центр "Шарвили", художник Имамали позначил меня с замечательным человеком - Ибрагимом Афаханом. Меня поразило тот факт, что Ибрагим Афахан будучи гражданином Турции и ни разу до этого у нас не побывав, все же замечательно и удивительно необычно говорил по-лезгински. Из бесед с ним я узнал, что в Турции проживает много лезгин, имеются даже целые лезгинские села. Все это было настолько неожиданно для меня, что я решил увидеть все это своими глазами. Я начал готовиться к поездке в Турцию.

Проф. Г. А. Гольмагомедов среди жителей сел. Кирне.

За это время между мной и Ибрагимом Афаханом завязалась переписка. Писали мы турецким алфавитом по-лезгински и неплохо понимали друг друга.

И вот наступил день, когда я оказался в Турции, в вилаете Балакесир, где в основном и сосредоточена лезгинская диаспора.

По мнению некоторых местных жителей, название "Балакесир" дословно означает "отрезать рыбе голову" или же происходит от слов "балык есир" - "в рыбьем плену". Говорят, еще во времена турецкогреческих войн османские власти решили заселить свои западные районы переселенцами из Кавказа, дабы видеть в их лице заодно и защитников этих земель. Кстати, ландшафт этих земель похож на вид лезгинских предгорных районов, возможно, это и послужило определяющим стимулом в выборе этих районов для обитания.

В вилаете Балакесир, в двадцати километрах к северу от города, расположено лезгинское селение Кирне (в настоящее время

название села изменено на Ортажа). Многие кирнейцы помнят историю своего рода, своих предков, переселившихся в Турцию. Основываясь на их сведениях, а также на хронике их родов, можно сделать вывод, что селение Кирне основано лезгинами-переселенцами, покинувшими родину после подавления восстания 1877 года. Селение Кирне расположено на возвышении. К северу и северо-западу от села расположены личные земельные угодья сельчан: поля, сады, нивы. Как нам рассказал сельский староста Ильман Булут (его предки-стальцы), в селе около ста домов, многие дома пустуют (хозяйева работают в городах, а многие обосновались там полностью). Дома построены в традициях лезгинской сельской архитектуры, большинство из них покрыто красной черепицей. В селе имеются мечеть с высоким минаретом и чайхана, заменяющая клуб. Жители довольно хорошо говорят на лезгинском языке, и у приезжего складывается ощущение, будто он попал в одно из предгорных лезгинских селений Дагестана.

Кроме Кирне лезгины проживают в населенных пунктах Дюмберез (вилаете Балакесир), Дагестан (около Бергамы), Гюнейкин (около Яловы), Лезгикент (около Измира).

Население преимущественно занимается сельским хозяйством, животноводством. Продукцию реализуют на городских рынках. Горожане в большинстве своем ремесленники или рабочие. Идет усиленный процесс урбанизации сельского населения. Выходить замуж за сельского жителя считается делом не престижным, поэтому молодежь подается в города. Заключается много смешанных браков, и дети в таких семьях не говорят на лезгинском (есть и счастливые случаи: дочь поэта Гаджи Магомед (Мехмет Ферди Эсер) Жанан хорошо говорит по-лезгински, хотя ее мать - югославская албанка).

Турецкие лезгины помнят многое из истории своего рода, твердо придерживаются принципа сохранения родовых имен, благода-

ря которому многие из них находят своих родственников в Дагестане.

Отрадно было встретить в далекой турецкой стороне лезгин-поэтов, творящих на лезгинском языке. Вообще нужно отметить тот факт, что в Турции лезгины не утратили своего врожденного этнического чувства любви к слову. Благодаря им, до нас дошли неизвестные стихи Етима Эмина, Эсер Ходжи из Кирне и Рухна Махмуда Эфенди. Известный лезгинский ученый и поэт Рухун Махмуд Эфенди эмигрировал в Турцию после восстания 1877 года и жил в с. Дюмберез. В Стамбуле до недавнего времени жил ученый, поэт Шерафетдин Самур из Гильяра, который владел двумя десятками языков Востока и Европы. В Измире проживает поэт Нежметдин Самури из с. Мугерган Магарамкентского района, которого волнует судьба разбросанных по свету соотечественников.

Кто ты? Откуда?
Скажи ты мне, лезгин!
Когда-нибудь ответит
ты обаян.
Где начальное звено в цепи?
Где начало начал?
Почему мы растворяемся и таем? -

вопрошает поэт и сам отвечает:

Кто бы ни приходил,
его законы принимал ты,
Свои обычаи и нравы забывая.

А поэт Гаджи Магомед (литературный псевдоним Мехмет Ферди Эсер), сын известного в Турции богослова и поэта Эсера Ходжи, проживающий в Балакесире, пишет на турецком и лезгинском языках. В 1977 году он выпустил книгу на турецком языке "Gonul bahset" ("Цветник моей души"), куда наряду со стихотворениями на турецком языке, вошли и лезгинские стихи, записанные турецкой графикой. Ферди Эсера тоже волнует судьба своего народа. Он с болью в душе переживает исчезновение родного языка и национальных традиций. Большое место в его творчестве занимает духовная тема, а также тема любви к родине предков. О своих переживаниях при встрече с братьями из родины предков поэт говорит в стихотворении "Мы едины, о боже":

Какая бывает радость, люди, вы знаете?
Если не знаете, спросите меня.
Такая тяжкая чужбина бывает ли?..
Мы в бессилии оставались, связанные

Лезгинки в Турции за приготовлением афарар

по рукам и ногам.

Глаза, не мигая,
столько лет в дорогу впивались,
Слава Господу, по ней, наконец,
и к нам пришли.

Иссыхая по восточке,
днем и ночью мы за дорогами брели,
Теперь на ваших ногах пыль родины
целуем, от радости плача.

Через столько лет мы себя,
потерявших, снова обретаем,
Будто что-то теплое в сердце
опустилось с небес.

Мы были едины, о боже!

Два тела, а сердце - одно.
Как немощен язык,
чтоб выразить чувства эти!..

Тоска по родине наши души иссушила.
Нашего горя исцеленье - ты, Дагестан!
Полноводные реки слез наполнили
все моря,
Нашим исстрадавшимся сердцам
- вечное спасенье - ты, Дагестан!

У турецких лезгин, кроме меня, побывали бывший министр промышленности, транспорта и связи А.А.Акимов, первый заместитель главы администрации Магарамкентского района А.А.Джафаров, профессор Дагдосуниверситета А.Г.Гольмагомедов. Кстати, его книга "Лезгины в Турции: история, язык, быт" (Махачкала, 1998) - богатый источник информации о прошлом и настоящем наших братьев за рубежом.

Фейзудин НАГИЕВ,
член Союза писателей
и Союза журналистов РФ.

БӘНЗӘРСИЗ АЛИМ

Азәрбајҗан Елми Тәдҗигат Һидротехника вә Мелиорасија Институту Елм Истеһсалат Бирлијинин 3 апрел 2001-чи ил тарихли елми шурасы бу вахта гәдәр кечирилмиш шуралардан фәрғләнирди. Зал агзына кими долу иди, јер тапмајанлар ајаг үстә дајанмышдылар. Чичәк дәстәләринин сајы-һесабы јох иди. Азәрбајҗан елминин фәдакар вә чәфакеш нүмәјәндәләриндән биринин, кеолокија-минералокија елмләри доктору, профессор, Бейнәлхалг Енержиинформасија Елмләри Академијасынын һәгиги үзвү Әһмәдхан Әлимовун анадан олмасынын 70, елми-педагожи фәалијәтинин 45 иллик јубилеји тәнтәнәли шәкилдә гејд олунурду. Һәјәт ешги, јарадычылыг шөвгү, кәнчлик тәрәвәти, шух тәбиәти, инсанларә севкиси вә гәлб тәмизлији илә сечилән Әһмәдхан мұәллим она үнванланмыш миннәтдарлыг вә мөһәббәт долу тәбрик сөзләрини өзүнәмәхсус зарәфатла гәбул едир, һәмкарларынын, достларынын диггәт вә гајғысында мұтәәссир олдуғуну кизләдә билмирди.

ка вә Мелиорасија Институтунда башламышдыр. Бурада мұһәндисликдән лабораторија мұдири вәзифәсинәдәк жүксәлмишдыр.

1968-чи илдә “Шимали Муған торпағларынын мелиорасијасы илә әлағәдар оларәг грунт суларынын режими вә балансы” мөвзусунда диссертасија мұдафиә едәрәк кеолокија-минералокија елмләри назимзәди алимлик дәрәчәси алмышдыр.

Ә. Әлимов Азәрбајҗанда биләваситә Ә. Бейбутовун рәһбәрлији алтында мелиоратив гидрокеолокија елминин әсасларыны гејмуш вә сонрадан ону инкишаф етдирәрәк өз мөктәбини јаратмышдыр.

О, 1989-чу илдә Дашкәнд шөһәриндә “Арид зоналарын суварылан торпағларында су-дуз режиминин низамланмасынын гидрокеоложи әсаслары” мөвзусунда докторлуг диссертасијасы мұдафиә едәрәк кеолокија-минералокија елмләри доктору олмушдыр.

1991-чи илдә ССРИ Али Аттестасија Комиссијасынын гәрары илә она

“Мелиорасија вә суварма әкинчилији” ихтисасы үзрә профессор елми рүтбәси верилмишдыр.

1980-1995-чи илләрдә о, Азәрбајҗан Нефт вә Кимја институтунда мелиоратив гидрокеолокија фәнни үзрә мұәллим кими фәалијәт кәстәрмишдыр. Узун мұддәт дедији мұһәзирәләри әсасында илк дәфә Азәрбајҗан дилиндә “Һидрокеоложи тәдҗигат үсуллары” вә “Мелиоратив гидрокеолокија” дәрсликләрини нәшр етдирмишдыр.

Ә. Әлимов елми фәалијәтини Азәрбајҗанын мелиорасија бахымындан ән мұрәккәб рекиону олан Күр-Араз овалығынын мелиоратив гидрокеолокијасынын вәчиб вә тәхирәсалымаз мөсәләләринин һәллине һәср етмишдыр. Алим ејни заманда торпағларын вә јералты суларын истилик, су-дуз режимләринин низамланмасынын гидрокеоложи вә мұһәндис-кеоложи чөһәтдән гијмәтләндирмишдыр.

1995-чи илдә Ә. Әлимов тәрәфиндән Гарабаг дүзүндә Тәр-Тәр чајынын конусунда грунт суларынын тәбии вә технокен режимләри мұәјјән едилмишдыр.

Елми ахтарышларыны давам етдирән алим үчүн даһа мұһүм бир мөсәлә минераллашмыш тәбии сулар еһтијатынын мұәсир вәзијәти, онлардан халг тәсәррүфатында истифадә преспективләри вә бу суларын кәнд тәсәррүфаты биткиләринин инкишафына вә мөһсулдарлыгына тәсиринин өјрәнилмәси үчүн апарылан тәдҗигат ишләри иди. Бу тәдҗигатларын мөгсәди коллатор-дренаж суларынын формалашмасынын мәнбәји вә су еһтијатларынын анбарларда аккумулясисәси вә сафлашдырылмасы ишләринин өјрәнилмәси иди.

Елми фәалијәти дөврүндә Ә. Әлимов 134 елми әсәр, 10 монографија, 2 дәрәс вәсаити нәшр етдирмиш, елми-тәдҗигат

ишләринин нәтичәләринә әсасән 20 төвсизә һазырлајыб тәдҗим етмиш, 13 елмләр назимзәди вә доктору јетишдиришди.

Алимин елми ишләри вә онларын нәтичәләри мұтәхәссисләр тәрәфиндән жүксәк гијмәтләндирилмишдыр.

Онун гидрокеолокија сәһәсиндә һазырладығы алимләр өлкәдә танынмыш гидрокеологлар мөктәбини тәмсил едир.

Апарылан елми-тәдҗигатларын нәтичәләри игтисади сәмәрәлилијинә кәрә тәчрүбәдә кениш истифадәсини тапмыш вә тапмағдыр. Бу исә она даһа бөјүк елми-тәдҗигатларын тәшкилине вә жүксәк ихтисасчы елми-педагожи кадрларын һазырланмасына имкан јардыр.

Ә. Әлимов мұхтәлиф илләрдә алимлик дәрәчәси верән ихтисаслашдырылмыш шураларын үзвү олмушдыр. Һал-һазырда О, Азәрбајҗан Елмләр Академијасы Торпағшүнаслыг вә Агрокимја вә Кеолокија Институтларындыкы докторлуг вә назимзәдлик диссертасијаларын мұдафиәси үзрә Ихтисаслашдырылмыш Шураларын үзвүдүр. Јорулмағ билмәјән елм һадими, кәнчләрин һәгиги досту, севимли тәрбијәчиси олан Әһмәдхан мұәллим өзүнә вә табечилијиндә оланларә гаршы чох тәләбкар, прынсипиал олмағла бәрәбәр, сон дәрәчә һәссас, гајғыкеш вә хейрхәһ бир инсандыр.

Бүтүн бунлар бәрәдә кениш данышан алимләр бу бәнзәрсиз инсана миннәтдар олдуғларыны етираф етдиләр.

Сонра мөчлис Бакынын ән кезәл шадлыг евләриндән бириндә - “Лаләндә”дә давам етди. Шух мусиги сәдалары алтында сүзән Әһмәдхан мұәллим вә онун әзизләри о күнү әбәди вә унутулмаз едиләр.

Севда АЗИЗРИН

АВАР ДИЛИНӘ ВӘ МӘДӘНИЈЈӘТИНӘ ГАЈҒЫ

Мәһәмәд Исајев 1956-чы илдә Балакән районун Шәриф кәндиндә анадан олуб. 1978-чи илдә Азәрбајҗан Нефт вә Кимја Институтуну битирдикдән сонра 1983-чү илә кими 26 Бакы комиссары адына НГЧИ-дә баш технолог ишләјиб. 1984-1993-чү илләрдә Шәриф кәндиндә јерли һәмкарлар иттифагы комитәсинин сәдри, 1993-1996-чы илләрдә Балакән тәсәррүфатларасы мелиорасија идарәсинин рәиси вәзифәләриндә чалышыб. Јерли әһали арасында бөјүк һөрмәтә вә нұфуза малик Мәһәмәд Исајев 1992-чи илдән Азәрбајҗан Республикасы Имам Шамил адына Авар Чәмијәтинә рәһбәрлик едир.

Азәрбајҗан мұстәгиллик ағзандыгдан сонра демократија принсипләрини ардычыл сурәтдә һәјәтә кечирир. Мұәсир Азәрбајҗан дәвләтинин гуручусу - өлкә перзиденти һейдәр Әлијев чәнәблары чәмијәтин демократик инкишафындан өтрү бөјүк әмәк сәрф едир, республикамызда јашајан һәр бир халғын дилинин, мэдәнијәтинин, адәт вә әнәнәләринин горунуб сахланмасындан, инкишаф етдирилмәсиндән өтрү сәј кәстәрир. Мөһтәрәм президентимиз андичмә мәрәсими заманы демишдыр: “Мән милли мәнсубијәтиндән, дилиндән, динидән, сијаси дүнјабахышындан асылы олмајарағ, республиканын бүтүн вәтәндашларынын һүгүғларынын горунмасынын тәминатчысы кими чыхыш едирәм.” Республикамызда Авар Чәмијәтинин јаранмасы дејиләнләрә өјәни сүбүтдур.

Өлкәмиздә јашајан дикәр халғларын мөдәнијәт мәркәзлә-

ри кими Авар Чәмијәти дә аварларын дилинин горунуб сахланмасы, мэдәнијәтинин, адәт-әнәнәләринин инкишаф етдирилмәси, милли дилдә тәһсилдин тәмин олунмасы, республикамызда халғлар достлугунун вә дәвләтчилијин даһа да мөһкәмләндирилмәси кими нәчиб мөгсәдләрлә јарадылмышдыр. Чәмијәтимиз һәм дә Азәрбајҗан вә Дағыстан халғлары арасында достлуг әлағәләринин мөһкәмләндирилмәсинә хидмәт едир. Бу исә сон дәрәчә вәчибдир. Дөвләтимизин башчысынын дејији кими, “әсрләрдән бәри халғларымыз јанашы, бирликдә јашајырлар. Халғларымызын тарихи өрзиндә Дағыстан вә Азәрбајҗан халғлары арасында гаршылыгы мұнасибәтләрдә мұһүм мөһрәләләр, унутулмаз дөврләр чох олмушдыр, лakin индики мөһрәлә чох мұһүм бир мөһрәләдир”. Һәгигәтән дә һәм Азәрбајҗанын, һәм дә Дағыстанын демократик јолла инкишафы

халғларымыз арасындакы мұнасибәтләрдән чох асылыдыр. Дүнјаја Имам Шамил, һәмзәт Садаза, Рәсул Һәмзәтов, Фазу Әлијевә, Мурад Кажлајев кими гәһрәманлар вә надир истедад саһибләри бәхш етмиш авар халгы да башга халғлар кими бу күн өз тарихи инкишафынын јени мөһрәләсини јашајыр. Биз буну јахшы дәрәк едир вә ишимизи дә бу јөнүмдә гурмаға чалышырығ.

Јарандығы күндән халғын рәғбәтини газанмыш чәмијәтимиз республика рәһбәрлијинин көмәји илә хейли хейрхәһ ишләр көрүб. Илк дәфә оларәг Зағатала вә Балакән районларынын орта мөктәбләриндә авар дилиндә дәрсләр кечилмәјә башланыб. Бу сәһәдә фәалијәтин кенишләндирилмәсинә еһтијач вәрдир. Әввәлләр ики рајонда анадиле 23 мөктәбдә кечиририлди, инди онларын сајы азәлүб 17-ә ениб. Бунун да сәбәби милли дилдә дәрәс дејән мұәллимләрин чатышмамасыдыр. Белә

кадрлар олса, бөлкәнин 43 орта мөктәбиндә авар дили тәдريس олунә биләр. Һәләлик мөктәбләрдә дәрсләр 4-чү синфә кими кечилир. Умид едирик ки, Республика Тәһсил Назирлији кәләчәкдә јухары синифләрдә авар дилинин тәдريسинә көмәјини әсиркәмәјәчәк. Чәмијәтимиз Дағыстандан кифәјәт гәдәр дәрслик кәтириб мөктәбләри тәмин етмишдыр.

Кадр мөсәләсинә кәлдикдә Дағыстан Дөвләт Университетинин Бакы филиалына бөјүк үмид бәсләјирик. Бурада ләзки дили илә јанашы авар дили шөбәси дә фәалијәт кәстәрир. Бөлкәнин мұхтәлиф кәндләриндән кәлмиш кәнчләр милли дилдә һөвәслә унијерситет тәһсиси алырлар. Кадрлар сәһәсиндә еһтијач нәзәрә алынарағ, бу илдән филиалда авар дилиндә гијәби шөбә дә јарадылмышдыр. Буна көрә һәм унијерситетин, һәм дә филиалын рәһбәрләринә миннәтдарлыгымызы билдиририк.

Чәмијәтимиз јерләрдә авар вә ләзки маһнылары фестиваллары кечирир. 1996-чы илә кими бу тәдбир мүнтәзәм һәјәтә кечирилди. Сон илләр мадди чәтинликләр үзүндән бу сәһәдә ишимиз о гәдәр дә јахшы кетмир. Бу илин августунда јенидән белә фестивал кечирмәк нијәтиндәјик. Белә тәдбир һәм дә фольклор нүмунәләрини топламаға, гәдим халг маһныларына үзә чыхармаға вә јашатмаға имкан верди.

Көрүјүмүз хейрхәһ ишләрдән бири дә Зағатала вә Балакән рајонларында тарихи абидәләрин горунмасы вә бәрпасыдыр. Имкан дахилиндә бу иши

кәләчәкдә даһа да кенишләндирәчәјик. Тарихи јерләрә турист сәфәрләринин тәшкили әнәнә шәклини алыб вә бу, јерли әһалинин үрәјинчәдир.

Гаршымызда һәллине көзләјән мөсәләләр дә дурур. 1993-чү илдә чәмијәтин “Авар” адлы гәзетинин бир нәчә сајы чапдан чыхыб, сонра фәалијәтини дајандырыб. □әмин гәзети бәрлә етмәјә чалышырығ. Әввәлләр Зағаталада авар дилиндә јерли радио верилишләри сәсләнирди. Нәдәнсә, алты ил фәалијәт кәстәрдикдән сонра милли дилдә верилишләрин верилмәси дајандырылды. Илк нөвбәдә Зағаталада вә Балакәндә авар дилиндә радио верилишләринин тәшкилине наил олмалыығ. Мәлум олдуғу кими, “Араз” програмында һөфтәдә ики дәфә ләзки, талыш вә башга дилләрдә верилишләр сәсләнир. Јахшы оларды ки, бураја авар дилиндә верилишләр дә әләвә олунсун. Инанырығ ки, республиканын әлағәдар тәшкилатлары бу мөсәләдә биздән көмәјини әсиркәмәјәчәк.

Көрүләси башга ишләр дә вәрдыр. Бәди ил фәалијәт, милли дилдә театрларын фәалијәти, китаб нәшри, ушағлар үчүн журнал нәшри кими мөсәләләр ән пландадыр. Тәдричән бу мөсәләләрин һәллине чалышачағ, республикамызда јашајан аварларын мэдәнијәтинин, адәт-әнәнәләринин даһа да инкишаф етдирилмәсиндән өтрү фәалијәтимизи кенишләндирәчәјик.

Мәһәмәд ИСАЈЕВ, Азәрбајҗан Республикасы Имам Шамил адына Авар Чәмијәти идәрә һейәтинин сәдри.

ИНАЙ-АНАЙ

ЦИЙИ ПРЕЗИДЕНТ КОММУНИСТ Я

● Са шумуд югь идалай вилик Молдавиядин парламентди цийи президент хкяна. Вич президент хкянавай Владимир Воронин и республикадин коммунистрин члехиди я. Ам и уьлкведин гзаф нуфузлу ксарикай сад яз гьисабзава. Молдавия ССР-дин Къенепатан Крарин Министерстводиз эхиримжи регьбервал гайи полициядин генерал-майор В.Воронина 1989-йисуз народный фронтдиз уьлкведа ягь-ягунар кыле тухуз клан хьайила адан вилик пад кьунай.

Сиясатдиз фадлай атанвай В.Воронина Молдавияда коммунистрин гужлу партия туйкьурнава. Уьлкведин парламентдин 70 процент коммунистрикай ибарат я. Республикадин гзафни-гзаф агьалияр коммунистрин пата ава ва абур цийи президентди Молдавия яцарай акьуддайдан члалахь я.

ТЕРАПОТОЛОГИЯ ВИЛИК ТУХУЗВА

● Гзаф инсанриз терапотолия вуч ят-ла чизвач. Ихьтин музей Гродныдин медицинститутдин алим Юрий Киселева туйкьурнава. Ада кватнавай экспонатрин арада чпин кивачер балугьдин тумуниз ухшар тир кьуд аялни ава. Ю.Киселева лугьузвайвал, икьван гагьди тарихда 100 ихьтин аял дидедиз хьана. Алааматдин экспонатар кватнавай алимдин ният абур кивелай чирун, терапотолия илим мадни вилик тухун я.

АЛИМРИН АГАЛКЬУНАР

● Новосибирскдин алмри арадиз гьанвай цийи методди рак ва СПИД хьтин начагьвилер сагьардай мумкинвилер гузва. И методдин твар гипертермия я. Им акл лагьай члал я хьи, инсан це кутуна яд биологиядин уьлчмейралди чимзава ва инсандин тандиз 45 градус кьван чим акьудзава. И чимивили начагьвилер арадиз гьизвай вирусар рекьизва.

Духтурри хиве кьазвайвал, СПИД абурвай са вахтуналди сагьариз жезва, амма гьелелиг михьиз арадай акьудиз жезвач. Гила абур гьа и кар патал алахьзава. Новосибирскдиз Израилдай, Грециядай, Сириядай, Германиядай, Италиядай арадатлана начагь инсанар кьезва.

Дурия Рагьимовадин 70 йис

ЭКВЕРИН ВАХ

Дурия Рагьимова... Сегьнедин билбил. Мегер адан сесинихь яб акал тавур кас чи хуьрера ава жал?

Дуриядин сес, адан мани лугьунин устадвал, репертуар, ада вичи яратмишнавай гьаваяр, кхьенвай члалар Дагьустандин культурадин кьизилдин фондуна гьатнава. Ватандин ва халкьдин вилик Дурия Рагьимовадин лайихлувилер кьеттенбур тирди адаз ганвай члехи наградайри, гьуьрметдин тварари субтзава. Абур инал чна гьисабзавач. Куьз лагьайтла, абурун гьакьиндай чи газетра гзаф сеферра кхьенва.

Артисткадин юбилей, 70 йис тамам хьун кьве йис идалай вилик кьейдна кланзавай. Амма са гьикл ятлани а кар энгел хьана...

Дурия адетдин кьисметдин руш туш. Ам кьве халкьдин - лезгийрин ва азербайжанрин руш я. Ивидалди, руьгьдалди, диде-бубадалди, хайи чкадалди ам лезги я. Амма адан бажарагь сифте азербайжан члалал ачух хьана. Азербайжан Республикадин сегьнейра, театрра адаз сифте капар яна. Амма руьгьди, рикли ам Дагьустандиз ялна. Ина адаз гьасятда генг майданар ачух хьана.

Кьени дустарни жагьана: Шагь-Эмир Мурадов, Рагьимат Гьажиева, Асеф Мегьман, Байрам Салимов, Зейнал Гьажиев, Сейфуллагь Керимов, Шемси Кьухмазова, Абдулкадир Сайдумов ва гзаф масабур. Лезги халкьдиз ам Рагьиматан вах хьиз хуш хьана. Адан сес кхьенвай пластинкаяр авачир квал чи патара бажаргьт ава.

Еке бажарагь авай руша вичин уьмуьрдин рехь Дагьустандихь галаз алакьалу авуна, сифте Дагьустандин филармонияда, ахпа радиода, гуьгьуьнлайни Лезгийрин госмуздраттеатрда кваллахна. Эхь, Дуриядикай лезги радиодин, лезги сегьнедин билбил хьана. Гьа ина ам гьуьрметрин куклушрихьни фена.

Дуриядин сесини Дагьустандилай яргьарани, гьатта Финляндиядани кваз, манидал рикл алайбур гьейранарзавайдакай вич и мукьвара командировкадай хтай артист, РФ-дин искусствойрин лайихлу деятель Ризабала Агьабалаева лагьана.

РФ-дин лайихлу артистка Шемси Кьухмазовади вичиз Дуриядин юбилей тухузва лагьай хабарди гуя кьвед лагьай жегьилвал хганва лугьуз, шадвалзавай.

Дуриядин межлис Азербайжанрин госдрамтеатрдин залда тешкилнавай. Ик хьунни лазим тир. Вучиз лагьайтла, а театр арадал атун, чна кьейдзавайвал, чи рушан тварунихь галаз алакьалу я. И кар Азербайжанрин театрдин художественный руководитель Шагьлар Халикьова, юбиляр тебрикиз инал рахай агьсакьал, вичи виликрай Дуриядихь галаз санал Лезги театрда ролар тамамарай Агьа Ризаева, азербайжан члалал шириар клелай шаир Рена Аскеровади, Азербайжанрин театрдин артист Магьир Меликова ва масабурни кьейдна. Гьавилияй са кьушран кьве лув хьиз, сегьнеда Дуриядин патав Лезгийрин госмуздраттеатрдин ва Азербайжанрин драмтеатрдин коллективар акьвазнавай. Лагьана кланда,

абурун жергеда Дурия Рагьимовадин рушарни, хтуларни (артисткаяр ва музыкадин устадар) авай. Ихьтин билбилдиз дамах гьикл жедач!

Риклин сидкьидай кьезвай чими келимаяр авай телер чи юбилярдиз РФ-дин Госсоветдин член Саид Жамалович Кьурбанова, Дербент райондин администрациядин кьил Кьурбан Саидович Кьурбанова рекье тунвай. Идалайни алава, юбилярдиз и администрацияди Гьуьрметдин Грамотани гана. Риклел аламуькьдай савкьатар юбилярдиз межлисдал рахай саки вирибуру багьишна. Амма виридалайни члехи савкьат агьзурралди тамашачийрин патай артисткадиз авай члехи муьгьуьббат я. И межлисдални Дуриядин гьар са нумра, ам сегьнедал экьечлун гурлу капаралди, цуькверин клунчаралди кьаршиламишзавай.

Межлисдал Лезгийрин госмуздраттеатрдин ва Азербайжанрин госдрамтеатрдин артистри Дурия Рагьимова кьугьвай хейлин тамашайрай чукар кьалур хьувуна. Дагьустандин халкьдин артистка Дурия Рагьимова РФ-дин лайихлу артист, сегьнедин садрани зайиф тежедай устад Абдулкадир Сайдумовахь галаз санал сегьнедал экьечлна, саки 20-30 йис идалай вилик тамамарай ролар гилани жегьилдаказ тикрар хьувурла, зал иллаки гурлу капари кьарсурна.

Эхь, искусство яшлу, кьуьзуь жедач. Йисаринни сиясатрин сергьятар халисан искусстводиз садрани чир жедач. Ам эбеди яз халкьдин кьуллугьда акьвазда!

Ихьтинди я чи руш, чи гьед, шаирди лагьайвал, экверин вах Дурия Рагьимовадин бажарагьни. Чна ихьтин гьетер патал гьихьтин кьуватар серф авуртлани, абур гелсуз фидач. Чна искусство хуьда, адани - чун!

**Мердали ЖАЛИЛОВ,
Нариман КЪАРИБОВ.
("Лезги газет", 2001-йисан
8 март, куьрелди.)**

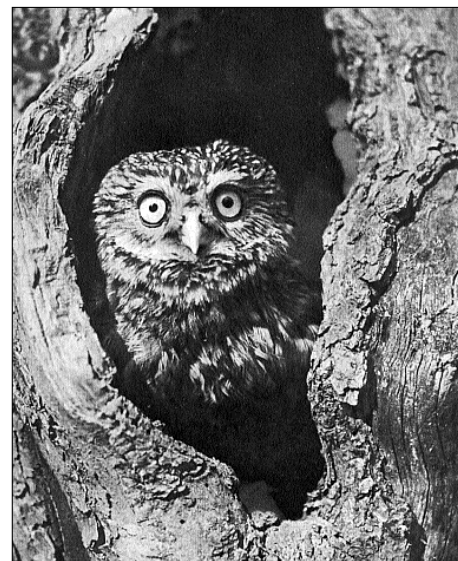
ТШЬ

Тиб зи риклиз виридалайни гзаф тлаклан я. Эхиз жедач завай адан кьекьуьцлар хьтин экьиснавай вилер. Ада кьил хкудна килигдайла виш жуьредин фикрар фида зи рикляй. "Яраб гьихьтин бед ниятар тлалазватла инсанар патал ничхирди," - лугьуда за. Хараплайра мугдай адан риклиз кьайида кьван вуч я! Кьуланфериз ада яргьал фидай сигналар хьтин ванер акьудайла кьарай атлуда зи. Бедбахтвилерикай хабар гузвай ванер хьиз жеда заз абур.

Вучиз ятлани са бязи инсанар фадфад типлрев гекьингда за. Члуру кьилихрин, бед ниятрин, напак амалрин инсанар гьа типлрен, вични чулав типлрен веледар хьиз жеда заз. За фикризавайвал, масадбурукай чурукла рахадай, гьар са хьсан кардихь рехне кутаз алахьдай пехил ва лавгьа инсанрин вилерни гьа типлрен вилер хьиз экьисайбур, кьекьуьцлар хьиз хка тайбур жеда. Са гафуналди, тлакланда заз тиб. Имни себебсуз туш. Ингье, мадни са себеб...

...Чи багьда авай тутун таран хилел са тиб ацукьнавай. Ам ара-ара ви-

чин чкадила кьарагьиз, лув гуз, элкьвез-хквез мад гьа хилел ахцукь хьийизвай. Хьел кутазвай ада захь. Риклик кьалабулух акатзавай зи. Адан ванцин риклиз кьайида кьван вуч тир! "Тиб юкьуз инсандал дьушуьш жедай затл туш эхир," - фагьумзавай за, "амма и ничхирди гьеле ванерни акьудзава." Гагь-гагь кьилин мефтл кукварзавай адан цлугьдай ванери. Шумуд гьилера ам чукуриз алахьнатлани, адал клеркетлар гадарнатлани завай тиб чи багьдила анихь алудиз хьанач хьи, хьанач. Гьа таран хилел ацукьна вичин экьиснавай вилералди чулуна зи вилерин кьенез килигиз зи чандик фул кутазвай ада. Кьуланфериз мичли багьдай кьезвай адан ванери кичл твадачни ялгуьз инсандин чанда? Типлре гьар гьилера вичин луварар гьалчайла зи тандиз зузз акьатзавай. Адан ванер япарихь галуькайла нагагьдай токди ягьайди хьиз зурзазвай зун. Зи риклел чи бубайрин гафар хквезвай: "Квалив, салув эгечлай типлре бала гьйда, ам гьасятда чукура". Бес гьикл чукурда? Чукур жезва кьван? Эхирни яргьи лаш кьуна гьавалат

Садра гьикл ятлани зи гьиле типлрен лувар гьатзава. И кардикай вичихь гзаф хьел акатай ада, вил элягьиз-кьахчуз зи гьилиз клуф гузва. Элкьвез-хквез гьилин са шумуд чкадал хирер ийизва ада. Завай тлал эхиз жезвач, анжах са гьинай ятлани гуж атанва заз, гьавилияй за кьуш ахьайзавач. Гилани тиб зи суфатдал хирер

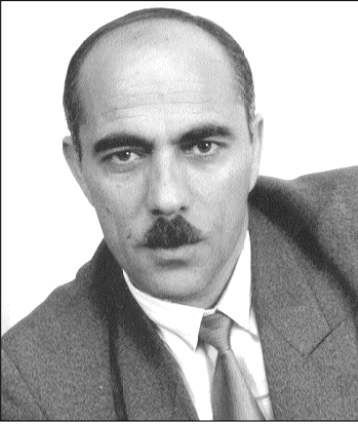
ийиз алахьзава. Гьа идакай мадни хьел акатай за, жуван вири кьуват кватна кьуш чилел гьалчзава: садра, вадра, кьадра. Я зи хьел элекьзавач, я тиб секин жезвач. Адахь авай гуж вуч я! Кьил санихь, цакулар санихь физватлани ам зайиф жезвач хьи, жезвач! И женг азим члавалди давам жезва. За кьеневай рикл акьатдалди, жув галатна гьалдай фидалди ам чилел гьалчзава. Эхирни галатзава зун, пехь гадарзава за. Ивидалди хьанвай чил, гьакли жуван яру хьанвай гьилер акурла жув-жувал хквезва зун. Мурдар хьанвай лешиниз килигиз пагь атлуда зи. На лугьуди, чилел алайди тиб ваь, аждагьан тир. Саклани рам тежер аждагьан!

Зун ахварай аватайла, йифен кьулар тир. Мичли квалеле азим члавалди жув гьилиз кьачуз хьанач завай. Эхирни гьар са куьнин гьавурда акьуна зун. Уьмуьрда са цегьни кьенвачир за тиб акьван залумдаказ чилел гьалчзавай хьи! Тиб рекьин тийин вуч тир! Адан гужлуда кьван вуч тир! Ахварикай веревирд ийиз кьах хьанвай зун. Типлрез ухшар инсанар хквезвай зи риклел. Гьабурни четиндиз рекьиде, ажал агакьайлани чан гуз кландач абуроз. Чилизни кичле я ихьтин инсанрикай, абурун кьенвай жеседни агудиз кландач вичив. Малаик хьтин инсанар туна абуркай вучда?..

Седакьет КЕРИМОВА

ПОЕЗИЈА

ЕЛЧИН СƏЛИМЛИ

1960-чы илдә Нефтчала районунун Хыллы гәсәбәсиндә анадан олмуш Елчин Мәммәдага оғлу Сәлимов Сумгајыт Бору Јајма Заводунда сәһә рәиси вәзифәсиндә чалышыр. Металлуркија сәһәсинин мүтәхәссиси олса да, әлиһә чохдан гәләм алыб. Илк ше'рләри "Металлург", "Сумгајыт", "Дүнјаја пәнчәрә" гәзетләриндә ишыг үзү көрүб. Оуну ше'рләриндә тәзә нәфәс, дүнјаја тәзә бахыш вар. Елә бу сәбәбдән дә Елчинин 2000-чи илдә "Араз" нәшријјаты тәрәфиндән чапдан бурахылмыш "Оғул олуб доғулдугум торпаға..." китабы охчулар тәрәфиндән рәғбәтлә гаршыланыб.

Ашағыда Елчин Сәлиминин тәзә ше'рләрини охчуларымыза тәгдим едирик.

ТӘЗӘ ӘСРИН ЈАЗЫ КӘЛИР

Вәтән, сәнин торпағындан,
Һәр дәрәндән, һәр дағындан,
Сал гајандан, јајлағындан
Тәзә јазын әтри кәлир.

Дарда галан елләриндән,
Гәрибсәјән чөлләриндән,
Чәмәниндән, күлләриндән
Тәзә јазын әтри кәлир.

Шушам бахыр аралыдан,
Һалын сор мән јаралыдан.
Ханкәндиңдән, Хочалыдан
Тәзә јазын әтри кәлир.

Муровдағдан, Кәлбәчәрдән,
Ағдам кими нечә јердән,
Һәр таланмыш кәнд, шәһәрдән
Тәзә јазын әтри кәлир.

Дојмаз гәлбим күзарындан,
Чәбрајылын күлзарындан,

Нечә шәһид мөзарындан
Тәзә јазын әтри кәлир.

Өмрүмүздән кедәр бу гыш,
Үрәк јаза едәр алгыш.
Фәсилләрин назы кәлир,
Тәзә әсрин јазы кәлир.

МУ ӘЛИМ

Сумгајыт шәһәр 34 сәјлы
орта мөктәбин директору
Мөзәһир Әкбәрәва.

Сәрф едиб өмрүнү јанан шам кими,
Јашарсан гәлбләрдә дост, инам кими.
Гој сәнә бахсынлар бир имам кими,
Учадыр амалын сәнин, мүәллим.

Алырсан зөканы обадан, елдән,
Каш сәнин сачына дүшмөјәјди дән,
Мүгәддәс адынла фәхр едирәм мән,
Мәтинсән һамыдан, мәтин, мүәллим.

Илләри шәрәфлә јетир сән баша,
Зәһмәтин неч заман чыхмасын боша.
Әллини ашырдын, вар ол, јүз јаша,
Учалсын зирвә тәк гәддин, мүәллим!

БУ ПАЈЫЗ

Бу пајыз јенә дә көчәчәк гушлар,
Бу пајыз булуд тәк долачағам мән,
Демирәм вәфасыз чыхачағ гушлар,
Өз тәнһа гәлбимлә галачағам мән.

Үзү бозарачағ јенә дағларын,
Бәнизи солачағ јамачын, јалын,
Көрәндә һалыны солан јајлағын,
Кәдәрә, гүссәјә далачағам мән.

Гырхынчы пајызы кәлди өмрүмүн,
Фәгәт дәјишмәди төврү өмрүмүн,
Јетишди бу мүдрик дөврү өмрүмүн,
Камымы ше'рдән алачағам мән.

ЛӘЗКИ ГЫЗЫ

Кәл, ај јурдун көзәл гызы,
Ишыг сачан дан улдузу,
Сән гәлбимин оду, көзү
Ал јанағлы, бәстәбојлу,
Үзмә мәни, ләзки гызы.

Икид елин гызы кими,
Тәбиәтин назы кими,
Кәл бәхтимин јазы кими,
Јарашығлы, инчәбелли,
Вар ол сәни, ләзки гызы.

Тәнһалығдан өтүб, көчүб,
Нечә елдән, кәнддән кечиб,
Гәлбим анчағ бирин сечиб,
Мави көзлү, ширин дилли,
Севдим сәни, ләзки гызы.

Синәси бајаты хәзинәси олан,
Кәлбәчәрин хәјир-шәринә јара-
јан Күлкәз нәнәни мән чохдан
таныјырдым. О, јахын достум, көркәмли
шаир Шамил Әскәрәвун анасы иди. Оуну
да тәлеји елә кәтирди ки, доғма кәнди Аф-
чакәнддән гачгын дүшәси олду. Бақыда
она тез-тез баш чәкәрдым. Мәни көрән
кими бајатыны бајатыја чалајарды. Бәда-
һәтлән дедији бу бајатылары һәјәчансыз
динләмәк олмурду:

Биз нијә гачгын олдуғ,
Гылынчсыз бош гын олдуғ.
Јурдумузу сатдылар,
Ағыллы чашгын олдуғ.

Гоншулар хаин олду,
Пислијә јејин олду.
Бизимкиләр "кирвәди",
Дејиб архајын олду.

Белини бүкән мәнәм,
Көз јашы төкән мәнәм.
Чаванлар јурду алмыр,
Хәчаләт чөкән мәнәм.

О, тәзә бајатыларыны, јадына салды-
ғы көһнә бајатыларыны кәлини Назилә
мүәллимәјә јаздырарды. Тәкчә гачгын-
лығ дөврүндә гошдуғу 650 бајатысы гә-
ләмә алынмышдыр. һәм Азәрбајчан ди-
линдә, һәм дә күрд дилиндә бајаты гош-
мағда, дејәрдым ки, тајы-бәрабәри јох
иди.

Нәдир елин нөвасы,
Бу матәми, бу јасы?
Бизи гачгын ејләди
Тахты-тачын давасы.

Чалмаға нејим јохду,
Әлифим, бејим јохду.
Ермәнини говмаға
Чанымда нејим јохду.

Күлкәз нәнә бир ан белә Кәлбәчәрин
кавурлар әлиндә галмасыны унуда бил-
мәди. "Аманды, мән өләндә гәбрими Аф-
чакәнддә газын, мәни о дағлара апа-
рын", - дејәрди. Кәлбәчәр һәсрәтинә,
гачгынлығ дәрдинә дөзә билмәјиб, баја-
тылар дејә-дејә 1995-чи илдә һәјатла ви-
далашды. Оуну вәфаты ел јасына чев-
рилди. Әвладларынын нијәти бу олду ки,

Кәлбәчәр кери алынанда аталары Сәлим
кишинин јанына апарсынлар. Күлкәз нәнә-
нин өлүмүнә бир сыра ше'рләр јазыл-
ды. Шамилиһан ана кәдәринә "Јаддаш" рә-
дифли гошмасы белә иди:

Бу хәбәр гәлбими ода галады,
Кәлдим кедәк мөзар башына, гардаш.
Кечә-күндүз ағы дејиб ағлады
Гәрг олду көзүнүн јашына гардаш.

Гулағымдан кетмир аһы-фәрјады,
Далбадал гошдуғу гәмли бајаты.
Јандырды ананы дидәркин ады
Гој јазылсын мөзар дашына, гардаш.

Дөзәммәди Кәлбәчәрин дәрдинә,
Гоч Нәбинин, гоч Нәчәрин дәрдинә.
Ат чапдығы Афчакәндиң дәрдинә
Дөвран зәһәр гатды ашына, гардаш.

GÜLGƏZ NƏNƏNİN HARAJI

А Шимшәк, дәрәд вар ки, дағлар синәни,
Едәммәдик Күлкәз ана дејәни.
Демишди дағларда көтүрүн мәни
Руһу дөндү гәриб гушуна, гардаш.

Будур, Күлкәз нәнәнин "Бајатылар"
адлы китабы чап олунуб. Ичәрисиндә
700-дән артығ бајаты олан бу китабы дө-
нә-дөнә охујурам. һәр охудуғча Күлкәз
нәнәнин һәј-һарәј сәси гулағыма кәлир.
Азәрбајчаны, оуну араныны, дағыны үрәк-
дән севән мөһрибан, үзү нурлу бир ел
анасы көзләрим гаршысында чанланыр.
Оуну "Бајатылар" китабы бир даһа мөндә
инам јарадыр ки, она Танры веркиси ве-
рилмишди, әсл һағг ашығы, ел-оба шаи-
ри иди. Китабдан бир мө'лумат да алы-
рығ ки, һазырда Сәлим дөдәнин вә Күл-
кәз нәнәнин өвлад, нөвә-нәтичә вә көтү-
чәләринин сәјы 138 нәфәрә чатыбдыр.

Оуну бајатыларыны һәм дә бир нәсл
шәчәрәси адландырмағ олар. Бајатыла-
рында дүнјадан көчмүш гоһум-әграбала-
рынын адлары чәкилир. Оуну тохучулу-

ға, гојунчулуға һәср етдији бајатылары
да чох марағлыдыр. Бу бајатыларда хал-
гын јаддашында галмыш чохлу гәдим јер
адлары өз әксини тапыр.

Күлкәз нәнәнин бајатылары өзү-
нәмәхәсуслуғу илә сечилир. О, "мән
ашигәм", "Әззијәм" кими ифадә вә
сөзләри ишләтмәмишдир. Бајатылары
једди һечалы олмағла, бөлкү гајдала-
рына риәјәт едилмишдир.

Оуну бајатылары мө'налылығы илә
сечилир. Тәәссүфләр олсун ки, мадди
имканын олмамасы учбатындан чох ба-
јатылары китаба дахил едилмәмишдир.
Оуну бајатылары јериндә дејилмиш
тарихи бир һәгигәтдир. Вахтилә оғлу
Шамил Дәлидағ ифтира торуна салы-
нанда мәнимлә бајаты дилиндә белә да-
нышырды:

Бир шаһин итирмишәм,
Гәлбдә гәм битирмишәм.
Оғул, де сорағыны
Мән алыб кәтирмишәм...

Нәчисән, кимсән ана,
Галмысан јана-јана?
Гопарыб нијә нәлә,
Едирсән гәсди чана.

Күлкәзәм, ел јасыјам,
Од тутуб јанасыјам.
Шәрин одуна дүшән
Шамиллин анасыјам.

Шимшәјәм, көзүм ана,
Тап һәлә дөзүм ана.
Сәнин кими мәним дө
Шамилдир сөзүм ана.

(Белә әһвалатлар "Шамил Дәлидағ"
адлы дастанда олдуғу кими верилмишдир)
Оуну китабда чап олунан бир нечә
бајатысына диггәт јетирәк:

Думан нә сүрүнүрсән,
Дағлара бүрүнүрсән.
Дејирәм бәлкә мәним
Аһымсан көрүнүрсән.

Муров, тәпә-тәпәсән,
Сөзү чөкмә чөпә сән.
Бачармазсан көзүм тәк
Булуддан јаш төкәсән.

Унудулмаз о дағлар,
О дүјүнләр, о дағлар.
Мәним гачгын һалыма
Даш сызылдар, од ағлар.

Кәлбәчәри сатдылар,
Мин күнаһа батдылар.
Ағыр ели-обаны
Јериндән ојнатдылар.

Чатылыб гашым инди
Дәрәддир сирдашым инди.
Галыб кавур әлиндә
Торпағым дашым инди.

Нә атам, нә анам вар,
Нә јурдум нә ханам вар.
Үрәјимдә бу дәрәдлә
Тохунан бир һанам вар.

Бәхтим белә јазыла:
Гачгын адым позула.
Каш өләндә мөзарым
Афчакәнддә газыла.

Бир һүнәр јапылмады,
Гајалар чапылмады.
Ермәнинин јолуну
Бағлајан тапылмады.

Дамын үстә пәрди вар,
Елин гачгын дәрди вар.
Говар јурддан дүшмәни
Нәлә халгын мәрди вар.

Күлкәз нәнәнин күрд дилиндә гошду-
ғу бајатылары даһа кәсәрлидир.
Улу танры, ел ағбирчәји, бајаты хис-
ләтли, Кәлбәчәр һәсрәтли, һәчәр гејрәт-
ли Күлкәз нәнәнин гәбрини нурла дол-
дурсун, она гәни-гәни рәһмәт еләсин!

Фирудин ШИМШӘК,
шаир, Азәрбајчан
Јазычылар Бирлијинин үзвү.

Чирвал гужлувал Я. Лезги халкъдин мисал.

“САМУР”ДИН МЕКТЕБ

АЛКЪВАДАР ГЪАСАН

(1834-1910)

Алкввадар Гъасан-эфенди 1834-йисан 15-октябрдиз дидедиз хъана. Гъасана гзаф йисара Алкввадар хуруун мед-ресата клелна. Ада вичин буба Гъажи Абдуллагъ-эфендидивай, Гъажи Исмаил-эфендидивай ва Мирзе Алидивай тарсар къачуна.

Алкввадар Гъасан-эфенди араб, туьрк, фарс члалар чирна, мусурман диндин рекъай, философиядай, логикадай, математикадай ва маса илимрай гегенш ва дерин чирвилер къачуна. Гуьгъунлай ада урус ва Дагъустандин бязи члаларни чирна.

Клелна кукъгъайдалай кулулх ада Куьредин хандин дуванханада секретарвиле клвалахна. И кулулгъ Гъасаназ акъван хуш хъанач. Ада и клва-

лахдикай икл лагъанай: “Секин-диз медресада ктабар клелиз вердиш хъанвай заз дуванханада клвалахун къадарсуз четин яз акъвазна”. Эхир ам вичин бубадин медресадиз хтана. Амма медресада клвалах авун яргал фенач. Урус пачагъдин гъукуматди Куьреда округ тешкилна. Алкввадар Гъасан и округдин секретарвиле тайинарна. 1866-йисалай ада Кыблепатан Табасарандин наивиле клвалахна.

1877-йисуз Дагъустанда зулумчи пачагъдин гъукуматдиз акси бунтар хъайила, ам клвалахдилай алудна, дустагъ авуна. Ахпа ам Тамбов губерниядин Спасск шегьердиз къуд йисан суьргуьндиз акъудна. Ам дустагъ авуна, суьргуьндиз ракьруннин себеб Алкввадар Гъасана и бунтара лежберин тереф хуьн ва иштирак авун тир.

Динэгъли тиртлани, ада Урусатдиз мукъва хуьн ва адан культура чирун жуван халкъ патал менфятлу тирди къатлана ва ада хайи халкъ уяхарун патал члехи алахъунарни авуна.

Суьргуьндай хтайла, ада хуьре медресада тарсар гана, гуьгъунай вичи мектеб ахъайна. Ана Гъасана тарихдай, философиядай, физикадай, урус члалай тарсар гуз хъана. Мектебда тарсар гуних галаз сад хъиз Алкввадар Гъасан-эфенди илимдин клвалахдални машгул хъана.

1890-йисарилла кулулх Алкввадар Гъасан-эфендин яратмишунин клвалахдиз къвердавай гужлу жезвай урус куьтуради таъсир ийизва. И

йисара ада “Асари Дагъустан” (“Дагъустандин тарих”) ва “Диван ал Мамнун” (“Мамнунан ктаб”) ктабар кхъена. Сад лагъай ктабда ада къадим заманайрилай вичин девирдал къведеалди фарс, араб ва туьрк члаларалди литературада Дагъустандикай авай малуматар ва делилар клватна, къайдадик кутуна. Къвед лагъай ктабда Дагъустандин тарихдикай, куьтурадикай, литературадикай хейлин цийи малуматар ганва. Къве ктабни илимдин жигъетдай кьенин юкъузни кьиметлу я.

Алкввадар Гъасан-эфенди вичин девирдин газетрин ва журналдин клвалахда иштиракна. Ам дуньядикай хабардар кас хъана. Ада Египетда акъатзавай “Мауят”, Бакудай “Иршад”, Бахчисарайдай “Таржуман” газетар къачузвай.

Ада вичин девирдин алимрихъ галаз алакъаяр хуьздай. Абурун арада яхулар Гь.Гузунов ва Зейд-эфенди, азербайжанвийар Гь.Зардаби, С.А.Ширвани, Н.Везиров ва мсб. авай.

Члехи алим, шаир Алкввадар Гъасан-эфенди 1910-йисуз рагъметдиз фена. Бакуда акъатзавай “Суьз” газетди кхъенай: “Мусурманрин арада рагъметлуди халис арифдар ва халкъ Европадин куьтурадихъ галаз мукъувай таниш хуьнин терефдар хъиз машгур тир... Ада мусурманрин вири прогрессивный печатдин органра сейливилелди иштиракнай. Алим чи арадай акъатун мусурманриз члехи бедбахтвал хъана”.

ЦИЙИ ПИП

ЧАКАЙ ВУЧ ЛАГЪАНАЙ?

Гуьрметлу редакция, лезгийр зегъметдал рикл алай, ислыгъвал клани, къегъал, чпихъ члехи алакьунар авай, гъамиша адалатдихъ ялдай, чка атайла вичин гунар къалуриз алакьдай къадим халкъарикай тирди виридаз хъсандиз чида. Лезгийрин, абурун тарихдин, члалан, медениятдин, адетрин гъакьин дай гзаф уьлквейрин алимри кхъенва. Патан халкъарин шаирри абуруз ширир теснифнава. Гъа и крар фикирда кьуна “Самур”дин мектеб”да “Чакай вуч лагъанай?” тлвар гана цийи пипл ахъайнайтла хулп хъсан тир. Сифте яз заз Дагъустандин халкъдин шаир Расул Гъамзатован “Лезгийр” тлвар алай шиир клелиз кландай.

Магьмуд МУРАДХАНОВ,
Баку.

РАСУЛ ГЪАМЗАТОВ

ЛЕЗГИЯР

Вацарилай клмар вегъез,
Дере-тепе атлана,
Гуржи тават, ви уьлкведиз
Лезги халу атана.

А вахтунин къелейрикай
Макан хъанва лифериз,
Лезгидихъай ви уьлкведа
Кьурху амач эллериз.

Бес вучиз вун шехъзавай къе?
Тахъайтла ваз дидеди
Лагъаначни къван манияр
Зи крарикай даяедин?

Гуьрчегди яз хана, руш, вун,
Къезва чун куь дагълариз.
За вун, гъед хъиз, гьилералди
Хкажзава цавариз.

Я тахъайтла бубади ваз,
Фикир аваз вилера,
Лагъаначни къекъвейвал зун,
Къачагъ яз куь хуьрера?

Виклегъдиз заз килигзава,
Кич авач ви фикирда,
Кландатла ваз цуькверикай
За гуьрчег таж туькьурда.

За гъаз къведай гуьзел шивцел
Ам пехил яз хъайиди,
Куь виклегъ тир итимризни
За кьурхуяр гайиди?

Югъ акъатна цифер галаз,
Къекъезва варз цавара.
Вун секиндив и гьилерал
Фенва, тават, ахварал.

Са девирда абуру чпин
Балайриз икл лугъудай:
“Ксус, шараг, шехъайтла вун,
Са лезгиди тухуда.”

Вацари ви ширин ахвар
Клмарай гъуз тухузва,
Хуш рикл авай лезгийри ваз
“Лай-лай, шараг”, - лугъузва.

КУЬГЪНЕ ХАНЛАР, БЕГЛЕР КВАДРИН, ЭЛЯГЪИН

Куьгъне ханлар, беглер квадрина, элягъин,
Халкъарикай чаз векилар хкъягъин.

Фекъийрини твазва фитне-фасадвал,
Дин багъна къаз, халкъдиз ийиз инадвал.

Вучиз чи халкъ гъар патахъди чиклизва?
Нубатсуз тир четинвиле аклизва?

Душманвилер артух жезва гъар юкъуз,
Урус халкъдив мидя хьунин футфа гуз.

Бязибуру гагъ къибледихъ ялзава,
Бязибуру гъар жуьредин къалзава.

Сир чуьнуьхиз кланда бязи алимриз,
Балкандиз хъиз, галтам ягъиз илимдиз.

Ацукънава беглер къайгъу авачиз,
Кар-кеспидихъ са фикирни галачиз.

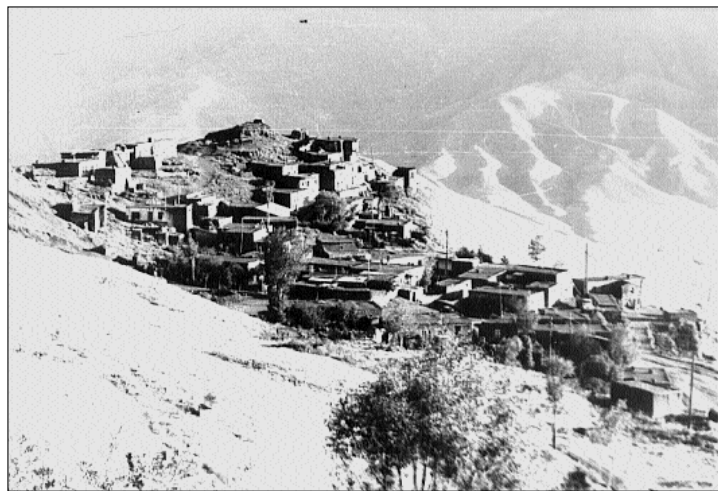
Сивиз къай физ кичледа чеб рахайла,
Илимдин сир ачухариз тахъайла.

Кард гьилеллаз гуьрчеге жеда кламара,
Югъди къуьгъваз жеда абуру тлмара.

Гзаф йисар фена зинни и тегъер,
Жуван халкъдиз гуз тахъана са бегьер.

Бес я абруз кьил акъатун гъарфарай,
Аялриз тарс гуз алахъда элифрай.

Гъахъсуз ихътин баладик зун акатна,
Хизан галаз гуьрбатдиз зун акъатна.

Ахъегъ райондин Хьутунхърин хуьр. Ина чи сейли шаир Алирза Саидов дидедиз хъана.

ГЪИКИ КХЪИДА?

Къубадай, Къебеледай, Баку - дай, гъакъни маса чкайрай чна къачузвай чарарай акъвазвайвал, са бязи аялривай сущестивительнийрин гзафвилин къадардин эхирар дуьз кхъиз жезвач. Агъадихъ чна и къайдадиз гъикл эмел авуна кланзаватла чирвал гузва.

Лезги члала сущестивительнийрин гзафвилин къадар -ар, -эр, -яр эхиррикой садан куьмекдалди теквилин къадардин дибдикай арадиз къведа:

а) -ар эхир къвед ва я гзаф слог -рин, чпин эхирда ачух тушир сес авай дибрихъ (далдам - далдам-ар; къелем - къелем-ар) ва гъакъни чпин (а), (у) сесер квай, эхирда ачух тушир сес авай са слогдин сущестивительнийрин дибрихъ (сал-ар; туп-ар) акал жеда.

б) эр- (-ер) эхир чпик (и), (уь), (э), (я) сесер квай, эхирда ачух тушир сесер авай, ударение эхирдал аватдай сущестивительнийрин дибрихъ (гъил - гъил-ер; пеш - пеш-ер) акал жеда.

в) -яр эхир ачух сесиналди акъалтзавай сущестивительнийрин дибрихъ (лампа - лампа-яр; ини - ини-яр) акал жеда.

И пуд асул эхирдилай (-ар, -эр, -яр) гъейри, чеб маса члаларай атай са тлмил къван гафарихъ гзафвилин къадарда маса эхирарни акал жеда:

а) -лар; лер: багъ - багъ-лар; сел - сел-лар ва мсб.

б) ияр: комбайн - комбайн-ияр; метр - метр-ияр ва мсб.

в) Чпихъ -ее, ие, ия, ое хътин эхирар галай урус члалай атай бязи гафарикай гзафвилин къадар туькьур

жедайла, а гафарин дибар са тлмил куьруь жеда ва я абурун эхиримжи ачух сес дегиш жеда: подлежащее - подлежащи-яр; сессия - сессия-яр; партия - парти-яр ва мсб.

г) -вал суффиксдин куьмекдалди туькьур хъанвай вири сущестивительнийрин ва гъакъни са слогдин “вац”, “кал”, “кац”, “къван”, “клан” “квал”, “квач” гафарин гзафвилин къадардин форма -эр эхирди арадиз гъида: шадвал-шадвилер; чирвал-чирвилер; ванер, калер, кацер, къванер, клалер, клвачер.

д) гзафвилин къадар арадиз атунин асул къайдайрив къан тийизвай къетлен дуьшуьшарни ава:

1. фу-фар (фуар, фуяр, фаар ваь);
2. йис-йисар (вахт);
3. йис-сар (хаммал).

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ХЪЧАРИН ТІВАРАР

Чи хуьрера чрадай афаррин тариф виририч чкланва. Амма чи аялриз са бязи хъчарин тлварар хъсандиз чизвач. Агъадихъ чна гъа хъчарин тлварар гузва.

Къачл мичер, клел мичер, къуьл мичер, клаш мичер, кицлин куяр, сиклре япар, кьифре къачлар, мханар, цуру мханар, папан хуквар, квегда хъях, нуцра калар, тегъмезханар, чеблегъанар, яру тваквар, клелен куяр, цегъере къачлар, яргъешар, клвалаклар, ширин пешер, куьлх мичер, сувун эфер, къазра пеш, тере, курквачл, къветре тваквар, никлин къачлар, элечлар, явгъаяр, япатлар.

ВОЗРОЖДЕНИЕ

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ
НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫЙ ЖУРНАЛ
№ 6-2000

ЛЕЗГИНЫ

ИСТОРИЯ · ЭКОНОМИКА

КУЛЬТУРА · НАУКА · ТРАДИЦИИ

ВОЗРОЖДЕНИЕ

Недавно вышел в свет очередной, 6-ой номер республиканского научно-популярного журнала "Возрождение" объемом 174 страниц, посвященный прошлому, настоящему и будущему народов Дагестана. Учредителями издания являются региональный центр этнополитических исследований при Дагестанском Научном Центре Российской Академии Наук, акционерное общество "Дагэнерго", республиканская общественно-экономическая ассоциация "Возрождение", издается с 1994 года.

Этот номер полностью посвящен лезгинам. Журнал очень богат материалами об истории, этнографии, культуре, традициях, науке и экономике лезгин. Очень много сведений об известных лезгинах, проживающих в разных уголках мира.

"САМУР"ДИН ГАФАЛАГ

- Терика** - буба кьейила адан мал-девлет рух-вайрин ва я мукьва-кылийрин арада пай авун
- Черика** - мад-девлет терик авур касдиз акьат-завай пай
- Чуче** - ширинвал квай дувул галай набатат
- Бургьа** - клеви, мягкем
- Фургьа** - аруш-каруш
- Гирт** - кьадардилай гаф
- Зирба** - заланвал алцумдай уьлчме, 14 кг
- Кван** - гьуьрч
- Тахсара** - чилин клан, сур
- Таркал** - ленг, гьалсуз
- Кьаткьа** - амалдар
- Сергун** - зарар гудай гьалдиз гьун
- Чукьван** - яцлу яргьи кларас
- Ихьей-техьей** - ван хьайи-тахьай
- Кьугьван** - алер виклинихь галкьурдай гьалкьа
- Хайма** - рангунин гьаларин гиширар кваз хранвай рух
- Зул** - шукьлуь чка
- Кияр шив** - яру рангунин балклан
- Чархачи** - хабардар, вилик кваз кьезвай кас
- Кал** - дугуна авай чил, аран
- Кьветелар** - шаламра твадай багьар
- Кьандах** - гьайвандин руфун.

"САМУР"ДАЛ РИКІ АЛАТІА...

КЬАСАР МИЙИР

Щинин йис алукуьайдалай кьулухъ газет акьудун гьикьван четин хьанватІа, виридаз ашкара я. ИкІ хьунухъ себел авачиз туш. Гьелени лезгияр газетдив кьелелай агатзавач. Мелерив агатдайвал, демерив агатдайвал агатна кланзава газетдивни. ТахьайтІа адан умуьр куьруьди жеда, арадай акьатда чи рикІ алай газет. Гьайиф хьи, са бязи ксар и кардикай веревирдар ийизвач.

И мукьвара "Самур"дикай гаф кватайла, са касди: "Аваз хьурай, жуван газет я", - лагьана. Хвеша хьана аз: "Газетдал рикІ алай касдиз ухшар я". Садлагьана зи дустуни адавай жузуна: "Куьне газет кьхьенвани?" "Ваь" - лагьана касди, - са зун туш хьи лезги". Зун пагь атІана амукьна. Акунар авай, якІа-чІарчІе авай итим тир, амма лезгивал кумачир адахь. Вич виляй кьисна кьасар ийизвай кьван ада. Чахъ гьа ихьтин ксар авайвиляй, чанда рикІ авачирвиляй кьелера акланвачни чи газет? Бес касди хайи чІаланни хайи газетдин таьсиб чІугвар кьван тушни?

Гагь-гагь редакциядизни кьведа ихьтин ксар. Поэмаяр, повестар, шиирар гьида абуру. "Ажеб хьсан газет тушни "Самур", гьалал хьуй кьез, ам акьудзавай", - лугьуда и ксар. "Куьне газет кьхьенвани?" - лагьана суал гайила, "эхь" жаваб гуда абуру. Ахпа газет кьхьенвайбурун сиягь авай дафтар ахьайда чна: "Бес ина куь тІвар авач хьи?" "Тахьана жеч!" - лугьуз чпи газет кьхьенвайди субутиз алахьда абуру. Инсанрал чин ала гьа!

Роза ГЪАЖИМУРАДОВА,
Дагьустандин Гьукуматдин
Университетдин Бакудин филиалдин
студент.

ГАЗЕТ КХЬИХЪ

Садбуруз "газет кхьихъ" лагьайла, чпиз сеперар авур хьиз жеда. Кьве агьзур манат гана бульвардин газет кьачуда, амма гьа пул гана вацра кьведра "Самур" кьачудач. Вучиз ятІа чидани? Абуруз кичезва. Эхь, эхь! Чпин итимсузвал, усалвал винел акьатиз кичезва. Лезги чІалал макьалаяр кІелдайла чандик фул акатда абурун, чеб лезгивилай акьатнавайди кьатГуда абуру. Са вуж ятІани чпел хьуьрезвайди хьиз жеда абуруз, чпин лезгивал чьуньхарда и ксар. Гагь-гагь гьа идалди са ни ятІани чпиз пишкешар гудайди хьиз, "аферин" лугьудайди хьиз жеда и бейниванриз. Халисан лезгидин чиниз килигиз жедач абурувай. Чеб садакайни туш эхир!

Мад вуч лугьун? И дуньяда гьар са куьниз чара ава, амма манкьуртвилиз ваь. Манкьурт я ман, диде-буба тийижир. Ихьтиндан рикІел газет кьведани мегер?

Зи гафарикай са бязибуруз хьелни кьезва жеда. Винел акьуд тавуртІани, ништа абурун кьене гьикьван хьел аватІа. Авай гаф лугьузва эхир. Газетдиз куьмек це, газет кхьихъ лугьузва эхир! Кье-пака вичин цІуд йис тамам жезвай "Самур" вири халкь патал акьудзавайди, ам хвена кланзавайди кьатГузвачир ксариз хьел атайтІани, за мад гьилера лугьузва: "Газет кхьихъ, кІела. Хайи диде-буба, хайи чІал рикІел кхин патал кІела!"

Багьир МЕГЪАМЕДАН,
Сумгаит.

МИННЭТДАРЛЫГ

Ьормэтли Самур! Бу жахьларда оглум хьстэлэнмишди. Мэнэ "ОКИ" өзэл тибб хьстэханасына мурачиьт етмэји мьслэһат кордүлэр. Јаньылмадым. Бу мүүссисэјэ јүксэк дэрэчэли һэким вэ шэфгэт бачылары топланыб. Бу өзэл тибб мүүссисэсиндэ "Һип-пократ анды"на садиг һэкимлэр чохдур. "Гејдијјат" шө'бэсиндэн башлајараг баш һэкимэ гэдэр, һамы бизи мьһрибанлыгга вэ күлэрүзлэ гаршылады. Һэким Нифтэли Мэммэдалијевин зөһмэтини вэ гајгы-кешлијини хүүсуилэ гејд етмэк истэјирэм. Н.Мэммэдалијев мүүсир апаратларын көмэји илэ хьстэнин диагнозуну дэјиг мүүјинэ етди вэ дүзкүн мүүличэ-дэн сонра оглум сагалды. Мүдриклэр һаглы олараг дејиблэр: Һэр кэсин сөһви багышланса да, һэкимин сөһви багышланмыр, чүнки инсан һэјатда эн көзэл не'мэт олан чан саглыгыны она е'тибар едир.

Оглумун сагалмасында көмэји олмуш баш һэким-дэн тутмуш, шэфгэт бачыларына кими һамыја сизин гэзетиниз васитэси илэ дэрин миннэтарлыгымы билдирирэм. Оглуму билаваситэ сагалтмыш һэким Нифтэли Мэммэдалијевэ исэ "Өллэрин вар олсун, һэким", - дејирэм.

Лэзки БӘБЛУЛ,
Гусар рајону, Зинданмурут кэнди.

Е'ЛАН

Апрелин 29-да саат 17-дэ Бакынын Саһил гэсэбэсиндэки (Приморск) мэдэнијјет сарајында "Сувар" лэзки инструментал ансамблынын концерти олачаг-дыр. Јени шоу-програм оријинал вэ төк-рарсыз нөмрөлэрлэ зэнкинدير. Лэзки мусигисинин пэрэстишкарлары! Мараглы вэ унудулмаз кечэјэ тэлэсин!

Билетлэр эввэлчэдэн сатылыр.

**Өлагэ телефонлары: 32-92-17,
31-45-59**

Гэзетимизин нөвбэти сајы 2001-чи илин мајын 10-да чыхачагдыр.

ДИДЕ

Гатфар хьтин рикІиз чими, умун кьилихрин, йифди-югьди зегьметар чІугуна, вичиз са бахтавар югь такур зи диде гатфарин цикІиз - майдиз рагьметдиз фена.

И дуньядин эһна тІалар,
Ваз дуньядкай хьана ялар.
Зегьмет чІугваз, хуьз аялар,
На жуван чан хвенач, диде.

Рушни гана, свасни гьана,
Хтулрикни ви рикІ кана.
Бес вучиз лагь, ви рагь кьана,
Уьмуьрд ваз дад ганач, диде.

Гьар гатфарихъ ви рехъ хвена,
Ахквад лугьуз муд кутуна.
Жув диде яз кьуьзуь хьана,
Зун вакай тух хьанач, диде.

Абидат ИСМАИЛОВА

"САМУР"

Главный редактор
Седагет КЕРИМОВА

Адрес редакции:
370146, Баку,
Метбуат проспекти,
529-й квартал ком № 101.
Телефон: 32-92-17
Факс 32-92-17

Расчетный счет
152233070000
1-й Ясамальский филиал
ОУАБ г. Баку
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве Печати и
Информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Тираж: 2000

Индекс: 0258